SÁMEDIGGI
SÄMITIGGE
SÄÄ'MTE'ĞĞ
SAAMELAISKÄRÄJÄT

LAUSUNTO
2.2.2023
Dnro: 48/D.a.4./2023

Eduskunnan Ympäristövaliokunta
YmV@eduskunta.fi

Asia: **Saamelaiskäräjien kirjallinen asiantuntijalausunto: HE 270/2022 vp Hallituksen esitys eduskunnalle vuoden 1923 luonnonsuojelulain nojalla perustettuja luonnonpuistoja, kansallispuistoja ja eräitä luonnonsuojelualueita koskevien lakien muuttamista koskevaksi lainsäädännöksi**

Viite: **Eduskunnan ympäristövaliokunnan lausuntopyyntö 15.12.2022**

Eduskunnan Ympäristövaliokunta on pyytänyt Saamelaiskäräjien kirjallista asiantuntijalausuntoa 31.1.2023 pidettävään kokoukseensa Hallituksen esityksestä 270/2022 vp, eduskunnalle vuoden 1923 luonnonsuojelulain nojalla perustettuja luonnonpuistoja, kansallispuistoja ja eräitä luonnonsuojelualueita koskevien lakien muuttamista koskevaksi lainsäädännöksi.

Saamelaiskäräjät kiittää mahdollisuudesta asiantuntijalausunnon antamiseen.

Saamelaiskäräjät ja ympäristöministeriö ovat käyneet keskusteluja ja neuvotelleet saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaisesti lainsäädäntöehdotuksesta sen eri vaiheissa. Käytännössä suojelualueiden rauhoitussäännösten tarkistaminen on johtanut saamelaisten oikeuksien turvaamisen kannalta heikentävään lainsäädäntöesitykseen, huolimatta ympäristöministeriön itselleen asettamasta yleisestä tavoitteesta varmistaa saamelaisten kotiseutualueella saamelaisten kulttuurin ylläpitämisen ja kehittämisen edellytykset. Nämä heikennykset ovat jatkumoa jo pidempään jatkuneesta kehityksestä.

Pääasiassa suojelualueita koskeva lainsäädäntö on kuitenkin luonteeltaan myönteistä luontosidonnaisen saamelaiskulttuurin ylläpidon ja kehittämisen edellytysten kannalta. Biodiversiteetin ja luonnontilaisten yhtenäisten alueiden säilyminen on välttämätöntä myös saamelaiskulttuurin ja perinteisten elinkeinojen kannalta. Ristiriitoja suojelualueita koskevan lainsäädännön ja saamelaisille perustuslain 17 §:n 3 momentin mukaan kuuluvan oikeudensuhteen, ylläpitää ja kehittää kieltään ja kulttuuriaan, mukaan lukien perinteisiä elinkeinojaan, voi syntyä silloin kun alueiden suojelumääräykset rajoittavat tarpeettomasti saamelaiskulttuurille ominaista luonnonkäyttöä ja saamelaisten perinteisten elinkeinojen harjoittamista. Saamelaisten perinteisiin elinkeinoihin on katsottu perinteisesti kuuluvaksi poronhoidon, metsästyksen, kalastuksen, keräilyn ja duodjin (saamen käsitöiden). Hallituksen esityksessä tarkoitettujen suojelualueiden suojelumääräykset eivät kaikilta osin mahdollista alueiden perinteistä saamelaiskulttuurin mukaista käyttöä, ja esitykseen sisältyvissä suojelualueiden poikkeamasäännöksissä on käytännössä huomioitu ainoastaan poronhoito. Tämä on Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan esityksen merkittävin puute. Lähtökohtaisesti saamelaisten kotiseutualueella sijaitsevien suojelualueiden käytön sääntelyssä tulisi aina huomioida saamelaisille perustuslain 17 §:n 3 momentin mukaan kuuluva oikeus kielensä ja kulttuurinsa, mukaan lukien perinteisten elinkeinojensa harjoittamiseen, mitä oikeutta ei voida perusteettomasti rajoittaa. On valitettavaa, ettei tätä periaatetta ole voitu hallituksen esityksessä kaikilta osin noudattaa. Hallituskauden ollessa loppumaisillaan, asiaa ei voitane palauttaa hallituksen jatkovalmisteluun, mistä syystä Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan hallituksen esitystä tulee täydentää siten, että esityksessä selvästi todettaisiin lain mukaisten suojelutoimien estämättä saamelaisilla olevan oikeus harjoittaa suojelualueilla kulttuuriaan ja perinteisiä elinkeinojaan. Lisäksi Saamelaiskäräjät esittää, että lakiin sisällytettäisiin em. kirjauksen perusteella Ympäristöministeriölle asetuksenantovaltuus, jolla saamelaiskulttuurin harjoittamisen

Sajos
FIN-99870 Anár | Aanaar | Aanar | Inari
www.samediggi.fi
+358 (0)10 839 3100
info@samediggi.fi
etunimi.sukunimi@samediggi.fi

edellyttämistä tarkemmista poikkeuksista voitaisiin seuraavalla hallituskaudella tarkentavasti säätää asetuksella.

Hallituksen esitys kattaa saamelaiskäräjälain 4 §:ssä tarkoitetulla saamelaisten kotiseutualueella seuraavat suojelualueet: Kevon, Sompion ja Mallan luonnonpuistot sekä Lemmenjoen ja Urho Kekkosen kansallispuistot. Saamelaisten kotiseutualueelle sijoittuu edellä mainittujen lisäksi osa Pallas-Yllästunturin kansallispuistosta (30,4 % kansallispuiston pinta-alasta). Saamelaiskulttuurin näkökulmasta voivat yhdenkin suojelualueen rauhoitussäännökset nousta keskeiseksi tekijäksi suhteessa saamelaisten oikeuksien tosiasiallisen toteutumisen edellytyksiin (esim. Sallivaaran paliskunta ja Lemmenjoen kansallispuisto). Ko. suojelualueilla saa mm. harjoittaa poronhoitoa ja alueet ovatkin saamelaisten kotiseutualueen paliskunnille tärkeitä. Saamelaiskäräjät näkee vaaraksi sen, että nyt ehdotetun sääntelyn myötä kansallis- ja luonnonpuistoihin kohdistuu lisääntyvää painetta ja että tämä paine pakottaa saamelaiskulttuurin harjoittajat ja saamelaisten perinteiset elinkeinot edelleen väistymään. Lainsäädäntöä tulee edellä todetuin tavoin kehittää erityisesti suhteessa saamelaisten kotiseutualueen eri osien ja kaikkien saamelaisten perinteisten elinkeinojen harjoittajien ja alueiden keskinäiseen yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi suojelualueita koskevissa säännöksissä. Kaikkien saamelaisten perinteisten elinkeinojen yhdenmukainen tukeminen ja edistäminen on tärkeää. Alueellisen yhdenvertaisuuden osalta tulee huomioida erityisesti saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella sijaitsevan Sodankylän kunnan pohjoisosassa sijaitsevan Lapin paliskunnan alueen asema.

Saamelaiskäräjien näkemys on, että hallituksen esityksen tulee huomioida saamelaiskulttuurin harjoittamisen turvaaminen perustuslain 17.3 §:n edellyttämällä tavalla. Puistoja perustettaessa on myös luvattu turvata paikallisille heidän oikeutensa metsästää, kalastaa, keräillä ja liikkua, jotka oikeudet saamelaisten kotiseutualueella pohjautuvat viime kädessä erityisesti saamelaisen väestön asuttamiensa ja perinteisesti käyttämien alueiden ylimuistoiseen nautintaan. Kalastuksen osalta Korkein oikeus on ennakkopäätöksissään KKO:2022:25 ja KKO:2022:26 linjannut, ettei Saamelaisten po. oikeuksia voida laintasoisella säädöksellä rajoittaa, ilman asianmukaisia perusoikeuden rajoittamisen mahdollistavia perusteita. Tällöinkin rajoittamisen on todettu olevan mahdollista vain, mikäli rajoitukset ovat välttämättömiä jonkin toisen perusoikeuden toteutumisen turvaamiseksi. Viimeksi mainituissa ratkaisuissa on lisäksi todettu, että rajoitusperusteen tulee olla perusoikeusjärjestelmän kokonaisuuden kannalta hyväksyttävä, että perusoikeuksia ei saa rajoittaa tarpeettomasti tai vain varmuuden vuoksi ja että perusoikeusrajoitusten tulee olla välttämättömiä hyväksyttävän tavoitteen saavuttamiseksi. Perustuslakivaliokunta on Tenon kalastuksen rajoittamista koskevassa arviossaan todennut rajoitusten kohdistamisesta, että rajoitukset olisi pitänyt kohdistaa voimakkaammin sellaiseen kalastukseen, joka ei nauti perustuslain 17 §:n 3 momentin ja YK:n KP-sopimuksen 27 artiklan mukaista suojaa (PeVL 5/2017 vp, s. 7). Nyt käsillä olevassa hallituksen esityksessä lähdetään siitä, että esimerkiksi annetaan metsästyslaille etusija ennen perustuslakia ja sen 17.3 § nojalla turvattua paikallisten saamelaisten perinteistä pyyntiä (riekon ansapyynti Sompion luonnonpuistossa) eli perusteeksi säännöksen tarkistamiselle esitetään ristiriita nykyisen metsästyslainsäädännön kanssa (riekon ansapyynti on metsästysasetuksen (666/1993) 10 a §:n mukaisesti sallittu Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnissa) eikä esim. kantojen kestävyys, mikä on Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan kestämätöntä saamelaisille perustuslailla turvattujen oikeuksien näkökulmasta.

Edellä esitetyn pohjalta Saamelaiskäräjien näkemys on, että lakeihin eräiden luonnonsuojelualueiden perustamisesta valtionmaille annetun lain (83/1938) muuttamisesta, eräiden uusien luonnonsuojelualueiden perustamisesta valtionmaille annetun lain (634/1956) muuttamisesta sekä Urho Kekkosen kansallispuistosta annetun lain (228/1983) muuttamisesta tulee sisältyä seuraavan kaltainen säännös: ”Tämän lain estämättä *saamelaiskulttuuria, mukaan lukien saamelaisten perinteisiä elinkeinoja, voidaan harjoittaa saamelaisten kotiseutualueella sijaitsevassa kansallispuistossa tai luonnonpuistossa. Ympäristöministeriön asetuksella voidaan tarkemmin säätää saamelaisten perinteisten elinkeinojen harjoittamista koskevista poikkeuksista*.”

Keskeistä on, että suojelualueilla turvataan saamelaiskulttuurin harjoittamisedellytykset ja alueiden perinteinen käyttö luontaiselinkeinojen harjoittamiseen, alueen suojeluarvoja merkittävästi vaarantamatta.

Näin voidaan varmistaa alueiden perinteisen käytön jatkumo kulloisellakin alueella ja turvata osaltaan myös perustuslain 17 §n 3 momentin toteutuminen suojelualueilla. Tällä on suuri merkitys saamelaisten perinteisen tiedon ja saamelaisten perinteisten elinkeinojen ylläpitämisen ja kehittämisen kannalta. Saamelaisten perinteiset elinkeinot ovat luonto- ja paikkasidonnaisia konkreettisella tavalla ja niiden harjoittamisen edellytysten turvaaminen edellyttää säännöksiä jokaisen kansallispuiston ja luonnonpuiston osalta. Kevolta ei voida siirtyä Sompioon tai yleisesti jonnekin muualle, mikä tarkoittaa, että aluetta perinteisesti käyttäneillä tahoilla on oltava konkreettinen ja elävä yhteys ko. alueeseen, jotta kysymyksessä olisi edellä tässä viitattu, tietyn alueen perinteinen käyttömuoto, jolle voidaan turvata suojelualueilla erityinen asema. Edellä mainitut korkeimman oikeuden ratkaisut tukevat edellä esitettyä Saamelaiskäräjien kantaa. Hallituksen esityksessä nämä ratkaisut huomioidaan ainoastaan suhteessa Mallan luonnonpuistossa harjoitettavan poronhoidon sääntelyyn.

Yksittäisenä huomiona Saamelaiskäräjät pitäisi kohtuullisena, että hallituksen esityksen kohdassa ympäristövaikutukset todetut seikat koskien poronhoidon vaikutuksia Mallan luonnonpuiston kasvillisuuteen todettaisiin Mallan luonnonpuiston nykytilaa käsittelevässä kohdassa.

Saamelaiskäräjät pitää lopuksi tärkeänä, että valiokunta huomioi kaivoslain (621/2011) mukaisten kullanhuuhdontalupien myöntämisen ja kaivoslain soveltamisen luonnonsuojelualueilla aiheuttaman ristiriidan hallituksen esityksen sisältämien suojelutoimenpiteiden ja muiden toimintojen rajoittamisen suhteen. On erikoista, että vaikka suojelualueilla ei saisi merkittyjen reittien ulkopuolella edes jalkaisin liikkua, voi kaivosviranomaisen päätöksellään myöntää luvan kullanhuuhdontaan, jossa lähes aina jonkin verran käytetään mm. veden pumppaamiseen ja tarvikkeiden siirtoihin myös konevoimaa. "Perinteisin menetelmin ilman konevoimaa" tapahtuvaa kullanhuuhdontaa ei siis nykykäytännössä juurikaan ole olemassa silloinkaan, kun on kyseessä niin sanottu lapiolupa. Tähän hallituksen esitykseen liittyen riskinä on se, että kullanhuuhdonta leviää koko ajan uusille neitseellisille alueille ja tuhoaa suojelun perimmäiset tavoitteet lajien suojelusta, alueiden luonnontilaisuuden ja siten heikentää biodiversiteetin säilyttämisen tavoitetta. Kullanhuuhdonnan leviäminen uusille alueille, etenkin Urho Kekkosen kansallispuistossa aiheuttaisi suurta haittaa luonnonympäristölle mm. alueella todetut raakkujoet[1] huomioon ottaen sekä myös alueen saamelaiskulttuurin harjoittamiselle[2].

Tuomas Aslak Juuso
puheenjohtaja

Tiina Lovisa Solbär
vs. ympäristösihteeri

Puheenjohtaja päätti lausunnosta 2.2.2023. Lausunnon laatimiseen on osallistunut lakimiessihteeri Kalle Varis.

[1] Oulasvirta, P. 2019: Jokihelmisimpukan nykytila ja lajin suojelemiseksi tarvittavat toimet Suomessa. Alleco Oy raportti n:o 1/2019. Alleco Oy 21.1.2019.

[2] Urho Kekkosen kansallispuiston, Sompion luonnonpuiston, Kemihaaran erämaa-alueen sekä Vaaranaavan, Nalka-aavan ja Uura-aavan soidensuojelualueiden hoito- ja käyttösuunnitelma 2.9.2016. MH 4056/2015/06.02.03. Metsähallitus.